

Na této úrovni nám kynula mnohá privilegia, ale manžel je odmítal využít. Než se narodila Táňa, stála jsem s rostoucím břichem ve frontě na plenky (byly na lístky) jako každá jiná. Po třech měsících už jsem ji nemohla kojít a doktor mi předepsal recept na čerstvé mléko. V obchodech nebylo mléko normálně k dostání a po náhradním mléku v prášku se dítěti dělalo špatně. Spousta dospělých pila čerstvé mléko, protože věděli, kde ho sehnat, ale moje dítětko se bez něj muselo obejít. Manžel prakticky řídil potravinovou výrobu a zásobování, a Tánička přitom nemohla pít mléko z černého trhu ani mléko, které bychom snadno získali prostřednictvím našich „socialistických“ konexí. To bylo pro naši rodinu příznačné.

Kdo měl tehdy právo – kromě naší rodiny – mému manželovi něco vyčítat? Kdo měl právo ho podezírat a z čeho? Přesto i on začal mít strach už nějaký čas před zatčením. Měl dojem, že už je nějakou dobu pod zvláštním policejním dohledem. Mně to přišlo příliš nesmyslné, než aby to mohla být pravda. Je možné, že si ho ofukávají – zřejmě to tak dělali u každého, kdo byl v určitém postavení –, ale přestože mě zkušenosti s pochopy nového režimu utvrzovaly v tom, že jsou to pitomci a lháři, nedošlo mi ani zdaleka, jací jsou to ve skutečnosti suroví a chladnokrevní zločinci. Byla jsem sice skeptická a nespokojená, ovšem trávila jsem čas mezi straníky a žila si dobře z milosti strany: mohla jsem tudíž zůstat dostatečně slepá a doufat, že překonávání porodních bolestí nového řádu poslouží konečnému cíli. Že by mohl být nevinný člověk zatčen, obviněn a potom mučen, aby si vymyslel zločiny, jež nikdy nespáchal, něco takového mě nikdy nenapadlo, stejně jako to nenapadlo většinu ostatních oddaných soudruhů. Řekla jsem manželovi – s jistou dávkou škodolibosti –, že už začíná mít vidiny z poslouchání všech těch hysterických výzev k bdělosti vůči neviditelným, leč zřejmě všudypřítomným nepřátelům státu.

Jaro roku 1951 bylo mimořádně krásné. Zahradní čtvrť nad naší ulicí byla právě tak líbezná, vonící a mírumilovná, jak jsem si ji toužebně připomínala, když jsem byla exulantkou

v nemilovaném páchnoucím a hlučném Chicagu. Po obou stranách úzké ulice kvetly šeříky, někde už byly cítit pučící jasmíny, a jak jsme šli nahoru do kopce, otvíral se nám postupně nádherný pohled na Dunaj a okolní krajinu. Měla bych mít všechny důvody radovat se z rodinné vycházky, ale místo toho jsem byla nervózní a cítila neklid. Po většinu času jsme s mužem nepromluvili ani slovo.

Nebylo snadné tlačit kočárek s dítětem do kopce. Zuzka vstupovala do puberty, kdy člověk neprojevuje příliš ochoty a porozumění, především vůči svým rodičům. Šla kus za námi a předstírala, jak hrozně se nudí. Nic jsem jí nevyčítala. Chtěla jsem jenom, aby mi někdo z nich pomohl tlačit kočárek. Manžel byl ponořený do svých myšlenek. Šel vedle mě a zároveň byl duchem nepřítomen. To nebylo nic nového, ale tentokrát působil i smutně a schlíple. Proto jsem váhala, jestli ho mám požádat o pomoc, abych se vyhnula obvyklé manželské hádce, kterou pokaždé nastartovaly moje výčitky, že se o nás nezajímá a vyhýbá se rodinným povinnostem, nebo jeho osočování, že vidím politiku přizemním pohledem. Ale bylo mi ho líto a zůstala jsem zticha, svůj boj jsem vedla jenom v duchu.

Tak ty mi nemáš co říct. Proč jsi se mnou vůbec chtěl jít ven? Dítěti jsou pomalu tři roky a tohle je poprvé, co s námi jdeš na procházku. Já vím, že nemáš čas. Ale pamatuji si všechny ty soboty a neděle, kdy jsem seděla sama v parku s prvním a potom i s druhým dítětem. Vzpomínám si, jak se mi bolestí svíral krk, když jsem viděla rodiny procházející kolem, tátové tlačili kočárek nebo nesli malé dítě, přemýšleli nejspíš o prostých věcech, a ne o těžkém životě čínských kuliů nebo o tom, co by se mělo udělat (hlavně tuto konkrétní neděli), aby byl svět za nějakých sto let lepší. Ano, máš pravdu, takového muže bych nikdy nemilovala a nikdy bych si ho nevzala. Ale nesdílela jsem snad s tebou čínské kulie dost dlouho a upřímně, abych od tebe mohla čekat, že zase ty budeš sdílet společně se mnou naše radosti a starosti? Aspoň o víkendech. Já vím, přes týden je to samá práce, konference a schůze. Ale ty i neděle trávíš se soudruhy, se kterými ses viděl na těch schůzích, a mluvíte o věcech, které jste tam

nestihli probrat, nebo se tam probírat nesmí. S tím vším jsem se smířila a naučila se až příliš dobře, jak se bez tebe obejít. Tahle rodinná procházka byl ale tvůj nápad. A když už spolu jednou v neděli vyrazíme, nemáš mi co říct. Ani mně, ani dětem. Často mě napadá, jestli si vůbec uvědomuješ, že spolu nejsme šťastní. Zdá se, že ne. Ať už pro tebe manželství znamená cokoli, vypadá to, že jsi spokojený s tím, co máme. Občas mě svým roztržitým a ostýchavým způsobem dokonce ujišťuješ, že se tvé city ke mně nezměnily. Nepochybuji, že svým způsobem miluješ i děti. Jsi vskutku vzorný otec a manžel, za jakého tě lidé považují. Nikdy tě nikdo neviděl s jinou ženou, nebo abys pil a zbytečně utrácel. Takže to musí být moje chyba, že ses v určitý moment, který nedokážu určit – ale bylo to někdy po našem návratu –, začal z našeho společného života vytrácet. Snažila jsem se tě co nejupřímněji všude následovat, ale dál už nemůžu. Na většinu otázek mi neodpovídáš vůbec, nebo jen vyhybavě a netrpělivě. Odsunul jsi mě na vedlejší kolej. Proč? Něco musí být hrozně špatně buď s námi oběma, nebo s tím, co tě od nás vzdaluje – jinými slovy s tím, co děláš a pro koho či kvůli čemu to děláš.

Když tohle píšu, šeříky jsou zase v plném květu. Je jaro roku 1968 a já znám odpovědi na svoje sedmnáct let staré otázky. Zním je až příliš dobře a znám je už dlouhá léta. Stejně tak je znají ostatní, kteří předstírají, že je poznali až teď. S manželem bychom se o tomhle nejspíš pohádali, kdyby byl naživu. Ale není.

Oskar musel být během té nedělní procházky plně ponořen do vysvětlování nevysvětlitelného a ospravedlňování neospravedlnitelného sobě samotnému, zatímco já jsem ho v duchu trápila otázkami, na které neměl oddaný člen strany odpověď. Tázala jsem se, jak je možné, že mravně pochybné činy mohou být politicky správné, když má naše politika sloužit věcem mravně správným. Ptala jsem se, proč je náš tisk plný evidentních lží, když je to orgán strany zrozené k boji za pravdu. Ptala jsem se, jestli jsou naši vězňeni přátelé opravdu schopni páchat zločiny. Ptala jsem se, v jakém to žijeme

státě, když už se mu všichni jeho nepřátelé nevejdou do té spousty žalářů, které tu zbyly po předchozích represivních režimech. Ptala jsem se, proč musely být celé vesnice maďarských rolníků transportovány k německým hranicím do měst vyprázdňených po odsunutých Němcích. Ptala jsem se, proč si teroru všímáme až dnes, když se začal dotýkat našeho bezprostředního okolí. Nejvíc mě rozčilovaly průpovídky typu „Když se kácí les, létají třísky“, nebo „Zažíváme veliký proces znovuzrození a ani na porod dítěte není zrovna pěkný pohled“. Byla jsem ironická, poukazovala jsem na všechno, co je špatně, jako kdyby on osobně byl odpovědný za nelidskou praxi strany a její absurdní omyly. Jak já jsem ho musela štvát!

Na druhou stranu jsem i já měla důvody k zoufalství a odcizení. To, co nás zpočátku spojovalo, byla naše společná touha bojovat za pravdu a spravedlnost. Moje láska se zrodila z vděčnosti, protože mi jeho učení přišlo jako zjevení; byla jsem mladá a plná odporu vůči nelidské a nespravedlivé společnosti. Toužila jsem tehdy po tom, abych věci mohla změnit, ale nemohla jsem najít nikoho – žila jsem v horthyovském Maďarsku –, kdo by mi ukázal cestu a poskytl naději, radu a poučení, které jsem potřebovala. Potom jsem zvláštní náhodou přes společného přítele našla učitele, jakého jsem potřebovala. Přítele, který otevřel okna mojí duše a umožnil mi spatřit světlo na konci tunelu. Oskar tehdy pracoval v Praze, a než jsme se osobně poznali, uplynul celý rok, kdy jsme si pouze dopisovali; během korespondence jsme se do sebe zamilovali. (Nikdo, kdo nežil v socialistické zemi, nepochopí, jak tragické může být toto moje dnešní přemítání. Žila jsem v reakčním státě, kde zakázali revoluční literaturu, a přitom jsem mohla přes hranice absolvovat korespondenční kurz základů marxismu, aniž jsem se bála cenzury. Zatímco později naše vlastní tajná policie konfrontovala svoje oběti s fotokopiemi nejintimnějších dopisů, přestože nikdy nepřekročily hranice.)

Byla to právě tato okolnost – že Oskar dokázal být tak přesvědčivý, sebejistý a upřímný učitel –, co zničilo moji lásku k němu, když ho teď události přiměly odpovídat nepřesvědčivě, trapně a nepravdivě.

Cítila jsem se tu neděli odcizená, naštvaná a opomíjená, ale pro onu chvíli jsem se s ním hádala jen ve svých představách. Na skutečný souboj vypadal tenkrát příliš zranitelně a sklíčeně.

Najednou kolem nás prosvištělo veliké černé auto. Projelo tak blízko, že se mi podlomila kolena; sotva jsem strhla kočárek do bezpečí na úzkém kamenném chodníčku kolem zahradní zdi. Ale proč auto, které tak šíleně spěchalo, zastavilo hned na prvním rohu? Oskar mě beze slova popadl za rameno a neurvale mě nasměroval do příkré úzké uličky vedoucí dolů z kopce. Když jsme došli ke spodnímu ohybu hlavní ulice, přehnal se kolem další auto, a zase nás minulo jen o vlásek. Prudce zabrzdilo jen o pár bloků dál. Dva muži uvnitř se otočili a zírali na nás. Pak se zase rozjeli, ale v příští zatáčce jsme opět narazili na první auto. Nevěnovala jsem tomu příliš pozornost, protože rámus a otřesy kočárku vystrašily a vzbudily mou holčičku. Bylo jasné, že se rozpláče. Zastavila jsem, abych jí upravila příkrývku a znovu ukolébala ke spaní. Tentokrát mě Oskar popadl za ruku, až to zabořelo.

„Nezastavuj se. Jdi dál.“

„Ale počkej, chtěla jsem jenom...“

„Nerozumíš? Pokračuj, říkám. Jdi dál!“

Nevěřila jsem svým uším. Taková hrubost byla něco hrozně nového. To se Oskarovi nepodobalo. Váhala jsem, na-prosto v šoku.

„Jsi hluchá? Hni sebou, rychle!“

Celou cestu domů nás sledovaly dva automobily, v každém z nich seděli dva muži. To už jsem pochopila, co se děje, ale žádný z nás neřekl ani slovo. Dala jsem dětem v kuchyni něco k jídlu, ale Oskar prohlásil, že nemá hlad, a odešel do svého pokoje.

Děti už spaly, když se vynořil, bledý a viditelně otřesený, aby mi sdělil, že se mnou vyrazil na rodinnou vycházku, aby získal konečný důkaz. Až dodnes doufal, že Státní bezpečnost podezírá někoho jiného na jeho pracovišti, nebo snad sleduje lidi, se kterými se někde potkal. Ať už doufal v cokoli, teď už nebylo pochyb, po kom šli.

Když jsem ráno vstala, byl Oskar pryč, ale na stole ležela

kopie dopisu, který si musel připravit už nějakou dobu předtím. Jinak bych během bezesné noci slyšela klepání psacího stroje. Dodnes tu kopii mám. Vrátili mi ji po čtrnácti letech s dalšími papíry, které policie zabavila během domovní prohlídky při jeho zatčení. Dali mi ji zpět, poté co byl rehabilitován, přibližně rok před jeho smrtí.

Dopis byl adresován okresnímu náčelníkovi Státní bezpečnosti a stálo v něm toto:

„Co bylo zprvu jen hlodajícím podezřením, se nyní stalo jistotou, kterou nadále nemohu přehlížet. Víím, že mě několik vašich lidí už nějakou dobu sleduje. Považuji za nutné říci vám k tomu své stanovisko.

Ať jakkoli zkoumám svou současnou činnost a celou svou vědomou minulost, nemohu najít jediný důvod, který by odůvodňoval, natož ospravedlňoval vaše konání. Souhlasím plně s předsedou vlády soudruhem Zápotockým v tom, že žádný zákonů dbalý občan ani oddaný člen strany by se neměl bránit prověřování své osoby. Provádět takovou prověrku je tedy nejenom právo, ale i povinnost našich bezpečnostních orgánů. To je v obecném zájmu každého, kdo si přeje střežit naši zem před vnitřním nepřítelem, a všech lidí, jejichž nejvyšším cílem je zachování míru. Uvážím-li nicméně počet příslušníků, vozidel a hodin práce věnovaných po celé měsíce sledování mé osoby, považuji za svou povinnost vás upozornit na skutečnost, že alespoň v tomto případě plýtváte státními prostředky, a dost možná odvádíte pozornost od skutečných sabotérů.

Moji přátelé i ostatní soudruzi mě znají jako člověka, který by mouše neublížil. Vědí ale i to, že bych vlastníma rukama uskrtil každého, kdo by škodil socialistické vlasti. Jestliže jsem – z důvodů mně neznámých – jakkoli podezřelý, pak žádám, abych byl neprodleně vyslechnut a vyšetřován, a to otevřeným, spravedlivým a náležitým způsobem.

V dramatické etapě našeho současného vývoje platí víc než kdy jindy, že pouze ten, kdo nic nedělá, nic nezakázá. Děláním odpovědnou práci, která si často žádá obtížná rozhodnutí. Ani tak si nejsem vědom, že bych se dopustil nějaké závažné chyby.

Nejenže odmítám věřit, že by naše strana trpěla úmyslné a neoprávněné perzekvování soudruhů v zodpovědných funkcích, kteří se potřebují soustředit na práci, ale jsem zároveň pevně přesvědčen, že naše vedení bude volat k odpovědnosti každého, kdo stranu svádí na špatnou stopu na základě zlovolných a falešných udání.

Říká se, že tento druh činnosti některých bezpečnostních složek (a já vím, že nejsem první ani jediný, kdo musí trpět podobné, ba horší zacházení) souvisí nějak s nedávným špionážním procesem v Praze a že je namířen hlavně vůči soudruhům, kteří se po válce vrátili ze Západu. Pokud je tomu tak, pak to jen odhaluje duchovního původce, který si nedokáže představit, že by se někdo vracel do rodné země s čestnými úmysly. Malicherný a dogmatický přístup iniciátorů takových kampaní ukazuje na to, jak přeceňují svět kapitalismu a zpochybňují naši lidovou demokracii. Tito informátoři a vyšetřovatelé si ve svých nečistých hlavách a srdcích zjevně nedovedou představit, že někdo dá přednost životu v ČSR před Amerikou, aniž by musel být špion...“

Dopis byl odeslán v červnu, ale není mi známo, že by na něj někdo odpověděl. Oskara zatkli v srpnu 1951, právě když přednášel na jednom z mnoha míst, kde se konala politická školení.

Když vlak onoho horkého srpnového rána konečně dojel do Bratislavy, nečekala jsem pochopitelně, že na mě někdo bude čekat. Noc byla dost dlouhá na to, abych vystřízlivěla z první

bolesti a panikaření. Povznesená a zbavená iluzí jsem vše viděla jen jako článek řetězu až příliš povědomých událostí. Cestou v taxíku jsem si nemusela nijak zvlášť umiňovat, že budu silná. Vydrželi to jiní, vydržím to taky. Víc než co jiného jsem myslela na děti.

Ale nebyly doma, aby mě přivítaly. Otevřelo mi děvče, které u nás bylo na bytě a občas děti hlídalo. Zuzku už vypravilo do školy a Táňu poslalo s ní, aby ji cestou nechala ve školce. Když přišli prohledat byt, byla dívka doma sama. Teď z toho propadla hysterii. O manželovi nic nevěděla, jen to, že se domů nevrátil, a zbytek si domyslela z domovní prohlídky. Byla velmi účastná, ale pospíšila si s oznámením, že už si našla jiný podnájem.

Byt byl ve stavu, který měl charakterizovat celý náš život v příštích letech. Všechno bylo vzhůru nohama, věci nesmyslně rozházené zléma, nepřátelskýma rukama. Úplně nejdřív mě napadlo, že se obrátím a půjdu „domů“. Tohle nebyl domov. Už jenom vzduch byl jakoby otráven jedovatým dechem mužů, kteří tu předešlého dne konali svou práci. Jako by celá ta změť neživých věcí byla poznamenána stopami jejich dotyků. Ale i tak se moje zděšení, stejně jako při dalších hrůzách, jež měly přijít, mísilo s určitým prvkem komična. Směšnost a absurdita jsou bytostnou součástí lidské hlouposti.

Vyrozuměla jsem ze vzrušeného a nesouvislého vyprávění děvčete, že ty dva muže nejvíc pobouřil nález plechovky s americkým zásypem, kterou vyhrabali v manželově spodním prádle. Když se pokoušeli luštit nesrozumitelný text na plechovce, vyměňovali si zlostné a ironické poznámky a obraceli se na ni, jestli souhlasí s tím, že obsah nádoby je sám o sobě dostatečným důkazem toho, že zde žijící muž je osobou buržoazních a dekadentních choutek a nezákonných západních konexí, jinými slovy že je to nebezpečný člověk. Takže k hromadě časopisů, novinových výstřižků, dopisů a jiných písemností a fotografií, ke vkladní knížce, nějaké hotovosti, plnicímu peru a zlatým hodinkám po tchánovi (jiné cennosti v domě nebyly), které odvezli v malém nákladáku, přidali žlutou plechovku s pudrem.

Na tento druh směšné stupidity jsem pak narážela při mnoha dalších střetnutích s našimi úřady. Ne že by ta střetnutí byla jinak zábavná...

Když si mě o pár týdnů později předvolali v šest ráno na nejbližší policejní stanici, podrobili mě dva civilisté naprosto nesmyslnému výslechu trvajícimu do půl osmé večer. Otázky, které mi kladli, se týkaly výlučně mé osoby, jen jednou se zeptali, kde pracuje můj manžel. Tvářili se, jako že nevědí o jeho zatčení, a snad si opravdu mysleli, že jim to uvěřím. Jinak byl výslech veden v téměř civilním tónu, kromě občasných výhrůžek v tom smyslu, že když neřeknu pravdu, budou mě tam držet, dokud si na ni nevzpomenou. Zatímco listovali tlustým fasciklem plným údajů o mně, kladli mi další a další nejpapné otázky: kde jsem naposled pracovala a jaký jsem měla vztah ke svému bývalému vedoucímu, jak to, že jsem tak často jezdila do Prahy (měli všechna data a názvy hotelů, kde jsem spala), jestli tam mám milence, a pokud ano, kdo to je. A samozřejmě, nedali mi najíst ani napít, kdežto sami pili kávu a cpali se chlebičky; ani jsem si nemohla zapálit, ačkoli se mě opakovaně ptali, jestli kouřím, a sami mi kouřili pod nosem. Nemohla jsem ani zatelefonovat dětem. Večer mě konečně pustili s tajemným varováním, že si mám dávat pozor. Dodnes nemám ponětí, jakou „pravdu“ ode mne chtěli slyšet, nebo jaký to sezení mělo smysl. Pokud mě chtěli jen vystrašit, pak splnilo svůj účel, protože když jsem přišla domů, byla jsem tak hysterická, že jsem tím k smrti vyděsila děti.

Poděkovala jsem dívce za pomoc a řekla jí, že jestli chce, může se hned odstěhovat na novou adresu. Což také udělala.

Rozhodla jsem se, že než děti přijdou domů, pokusím se dát byt co možná nejvíc do pořádku. Zásuvky a příborníky byly otevřené, gauče obrácené vzhůru nohama, na podlaze poházené oblečení. Podle toho, jak to vypadalo v dětském pokoji, museli zřejmě i tam hledat tajnou vysílačku. Naše skromné, nevinné a pracně nabyté věci na mě hleděly, jako by někdo hluboce ranil jejich city.

Na věcech nám nikdy moc nezáleželo. Když jsme se vraceli

z Ameriky, snadno jsme se s většinou z nich rozloučili. Zbylo nám právě tolik dolarů, abychom měli na cestu a přepravu toho, co je opravdu důležité. Museli jsme zvažovat každé kilo zavazadel a to, „co je opravdu důležité“, se ukázalo jako široká a problematická definice. Oskar zabalil obrovské rance starých novin, svázal štosy předválečných *Die Rundschau* a knihy výstřižků se svými články. Trochu místa pro své oblíbené knihy jsem získala, když jsem ho přesvědčila, že díla Lenina a Stalina si bude moci snadno obstarat doma. V otázce jídla ovšem nebyla možná žádná diskuse: „Budeme jíst to co ostatní.“

Musela jsem kapitulovat i ve věci anglického porcelánu a prostírání z mé svatební výbavy. V jednom jsem ovšem zůstala neoblomná: odmítla jsem se rozloučit se starými deníky a alby fotografií. Bylo mi řečeno, že jsem sentimentální a nejspíš to byla pravda. Jenomže kdo může říct, co je pro druhého „důležité“ a proč? Každý si myslí, že to ví – a kolik lidských vztahů už na tomto pochybném přesvědčení ztroskotalo.

Všechny mé „důležité“ věci teď ležely rozházené na zemi, stránky poškozené v místech, kde byly vytrženy fotografie „podezřelého“.

Na podlaze leželo mé rozsypané dětství, mládí a svět, který mě utvářel. Ano, kdysi mě úzkoprsost tohoto světa dusila; obrátila jsem se k němu zády a utekla z něho do světa svého muže, který se zdál otevřený, velkorysý, plný příslibů smysluplného života. Ale byl to pořád můj svět a po letech exilu a nespokojenosti jsem ho začínala vidět v novém nostalgickém světle, začínala jsem si jeho hodnot vážit.